

УДК 37.015.31: 316.42 (71)

ВОЛОДИМИР ПОГРЕБНЯК*(Полтава)***ПОШУКИ ПЕДАГОГАМИ КАНАДИ СУТНОСТІ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ:
ВІД ПОІНФОРМОВАНOSTІ ДО АКТИВНОЇ УЧАСТІ**

Здійснено порівняльний педагогічний аналіз підходів до громадянського виховання в Канаді. Розкриті суперечності й дискусійні аспекти наявних концепцій демократичної громадянськості, встановлені провідні тенденції розвитку педагогічної теорії у цій галузі виховання.

Ключові слова: громадянське виховання, суспільні цінності, концепція демократичної громадянськості, елітарний і популістський підходи.

Громадянське виховання молоді, її активне залучення до участі в державотворчих і суспільних процесах є першочерговим завданням системи освіти в умовах сьогодення. На цьому наголошено в Національній програмі патріотичного виховання, Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», інших освітянських документах.

Помітний унесок у вивчення філософських, методолого-теоретичних і методичних засад громадянського виховання в зарубіжній і вітчизняній педагогічній науці здійснили Н. Абашкіна, А. Алексюк, Р. Алехандро, Ю. Алфьоров, І. Василенко, Н. Воскресенська, Б. Вульфсон, Дж. Гавента, О. Джуринський, М. Едвардс, П. Кларк, Н. Лавриченко, М. Лещенко, З. Малькова, Б. Мельниченко, Л. Пуховська, А. Сірс, О. Сухомлинська, К. Тейлор, Д. Хітер, А. Хугес та інші дослідники.

У руслі світових інтеграційних процесів, європейського вибору і розбудови державності в Україні реалізація демократичних засад громадянського суспільства у навчально-виховному процесі загальноосвітньої і вищої школи в умовах оновлення українського соціуму та піднесення громадської активності набуває все більшої актуальності.

Належне функціонування системи громадянського виховання вимагає насамперед відповідного науково-методичного забезпечення, створеного на основі врахування вітчизняних і зарубіжних здобутків у цій галузі. При цьому організаційно-педагогічні умови й методичні засоби громадянського виховання у педагогічній науці й навчально-виховній практиці зарубіжних країн, які пройшли тривалий шлях зародження, становлення й розвитку демократичного суспільства і школи, розроблені достатньо детально. Разом із тим, вивченню світового досвіду громадянського виховання молоді в Україні, на жаль, присвячені нечисленні дослідження І. Василенко, М. Гурій, О. Захарової, Т. Ліхневської, Ю. Топоркової, М. Шабінського. Тому в контексті окреслених питань вирішено здійснити порівняльний педагогічний аналіз теорії громадянського виховання в Канаді з метою встановлення головних концептуальних підходів до його реалізації як засобу розбудови демократичної держави.

Учені вивчають феномен демократичної громадянськості в різних аспектах: історико-суспільствознавчому (П. Рейзенберг (P. Riesenberг) [16], Д. Хітер (D. Heater) [5]); філософсько-політичному (Б. Барбер (B. Barber) [1], О. Ічілов (O. Ichilov) [7], В. Кимліка (W. Kymlicka) [9]); феміністичному (К. Пейтмен (C. Pateman) [12], А. Філліпс (A. Phillips) [13]). А. Хугес (A. Hughes) доводить, що канадські дослідники, переважно, зосереджуються не стільки на пошуках вузькоспеціального визначення громадянськості, скільки на з'ясуванні певної загальної сутності «хорошого громадянства» [6, с. 20].

Сьогодні громадянське виховання в Канаді є одним із провідних завдань системи суспільної освіти. М. Конлі (M. Conley) стверджує, що головним обов'язком суспільного виховання є «підготовка громадянина у найширшому розумінні цього поняття» [2, с. 134]. При цьому різнобічне тлумачення громадянськості та її складників пов'язують із розвитком відчуття самоідентичності – «усвідомлення відмінності кожної окремо взятої людини від усіх інших» [10, с. 6]. Поняття, насамперед, уміщує знання власних прав і обов'язків та прихильність до ідеалів канадської демократії [6, с. 18]. Г. Томкінс (G. Tomkins) зауважує, що «мета громадянськості, все ж, якнайдоцільніше відображує ті завдання, які канадці визначають для соціального виховання, навіть якщо вони не поділяють загальних уявлень щодо втілення образу «хорошого» громадянина чи «хорошого» канадця» [17, с. 15].

Теорія значущих і водночас суперечливих концепцій, розроблена В. Галлі (W. Gallie), ґрунтується на думці, що «існують теоретичні підходи, доречне використання яких неминуче породжує нескінченні дискусії про їх правильне вживання» [4, с. 158]. Подібні дискусії виникають не тому, що їх учасники помилково характеризують різні концепції однаковими назвами і термінами, а через їх внутрішню складність і суперечливість, яка «хоча й не може бути підтверджена чи спростована будь-якими аргументами та свідченнями, проте продовжує підкріплюватися цілком вірогідними доказами і фактами» [4, с. 158]. Це повною мірою стосується сутності демократичної громадянськості: більшість дослідників оперують подібними дефініціями «знання», «вміння», «навички», «цінності» й «участь», однак виявляють значні розбіжності в розумінні їх природи, ролі та важливості [11, с. 835].

Отже, протиріччя підходів до громадянського виховання виявляється у питаннях неоднозначного трактування термінології. Наприклад, поняття «вихований громадянин» або «відповідальне громадянство» часто представляють результатом громадянського виховання – на думку П. Комісара і Дж. Макклілана (P. Komisar, J. McClellan), «системно-сумнівними освітніми гаслами» [8, с. 200], оскільки вони часто відтворюють певні окремі політичні та соціальні інтереси [15, с. 308]. Автори описують ці гасла як «порожні», доки вони не пояснені, тобто не визначено межі їх застосування «до певного чітко окресленого числа позицій у глобальнішій системі координат» [8, с. 200-201].

Дискусійність концепції громадянськості зумовлена не тільки її внутрішньою складністю, але й нормативним характером: нормативні теорії часто позбавлені загальноприйнятних, універсальних положень через їх пояснення «крізь призму моральності» [3, с. 24] (яка, як відомо, нерідко суб'єктивна – В. П.). Педагогічний аналіз дозволив виявити значні варіації в розумінні цієї концепції в історико-культурному процесі та, на жаль, дійти висновку про її непридатність як орієнтиру для сучасного виховання через застарілу обмеженість традиційних підходів [14; 19].

Р. Вояч (R. Woyach) зауважує, що різноманітні концепції демократичної громадянськості існують як «складна сукупність ідей» від елітарних до популістських [18, с. 46-47]. Подібно, О. Ічілов пише про можливість їх диференціації за ознакою широти / обмеженості ролі громадянина, яку встановлюють автори цих концепцій [7, с. 20-21]. Наявні підходи суттєво відрізняються у судженнях про природу громадянськості, ступенем участі громадян у житті держави, умовами, необхідними для забезпечення цієї участі. Прихильники елітарних концепцій переймаються можливостями громадян розуміти й компетентно вирішувати питання суспільного життя. Відповідно, розглядають політику як царину професійних «експертів», залишаючи звичайним громадянам лише можливість обирати цих фахівців у конституційний спосіб. Опоненти відкидають таке бачення громадянськості й наполягають на широкій соціальній участі у політичному процесі, зазначаючи, що «конкретні громадяни є найкращими поборниками власних інтересів» [18, с. 48], а сама участь забезпечує глибше розуміння загальних справ [12, с. 41].

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що підготовка громадянина у найширшому розумінні є одним із провідних завдань сучасної системи суспільної освіти Канади. Суперечності підходів до громадянського виховання і дискусійність існуючих концепцій демократичної громадянськості зумовлені їх (1) внутрішньою складністю, (2) нормативним характером і (3) відсутністю єдності у трактуванні термінології. Наявні концепції диференціюють, насамперед, за ступенем участі громадянина у суспільному житті, групують в елітарні, популістські й перехідні (проміжні) різновиди. Водночас, головною тенденцією педагогічних пошуків сутності демократичної громадянськості в Канаді слід визнати перехід від декларування простої поінформованості громадян про власні права й обов'язки та прихильності до ідеалів демократії до стимулювання ініціативної участі в житті громади і суспільства в цілому.

Перспективним напрямом подальшого наукового вивчення проблеми є порівняння і встановлення істотних характеристик окремих концепцій громадянського виховання, практично реалізованих у канадській системі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Barber B. R. Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age / B. R. Barber. – Berkeley : University of California Press, 1984. – 36 p.
2. Conley M. W. Theories and Attitudes towards Political Education / M. W. Conley // Canada and Citizenship Education [K. A. McLeod (Ed.)]. – Toronto : Canadian Education Association, 1989. – P. 137-156.
3. Connolly W. E. The Terms of Political Discourse / W. E. Connolly. – Lexington, KY : D. C. Heath, 1974. – 68 p.
4. Gallie W. B. Philosophy and Historical Understanding / W. B. Gallie. London : Chatto and Windus, 1964. – 274 p.
5. Heater D. Citizenship: The Civic Ideal in World History Politics and Education / D. Heater. – London : Longman, 1990. – 188 p.
6. Hughes A. Understanding Citizenship: A Delphi Study / A. Hughes // Canadian and International Education. – 1994. – No 23. – P. 13-26.
7. Ichilov O. Dimensions and Role Patterns of Citizenship in Democracy / O. Ichilov // Political Socialization, Citizenship Education and Democracy [O. Ichilov (Ed.)]. – New York : Teachers College Press, 1990. – P. 11-24.
8. Komisar P. The Logic of Slogans / P. Komisar, J. McClellan // Language and Concepts in Education [B. O. Smith & R. B. Ennis (Eds.)]. – Chicago : Rand McNally, 1961. – P. 195-215.

9. *Kymlicka W. Liberalism, Community and Culture / W. Kymlicka.* – Oxford : Clarendon Press, 1989. – 136 p.
10. *McLeod K. A. Exploring Citizenship Education: Education for Citizenship / K. A. McLeod // Canada and Citizenship Education [K. A. McLeod (Ed.)].* – Toronto : Canadian Education Association, 1989. – P. 5-17.
11. *Marker G. Social Studies / G. Marker, H. Mehlinger // Handbook of Research on Curriculum [P. W. Jackson (Ed.)].* – New York : Macmillan, 1992. – P. 830-851.
12. *Pateman C. Participation and Democratic Theory / C. Pateman.* – Cambridge : Cambridge University Press, 1970. – 58 p.
13. *Phillips A. Democracy and Difference / A. Phillips.* – University Park : Pennsylvania University Press, 1993. – 72 p.
14. *Pogrebnyak V. Education of Democratic Citizenship in Canada / V. Pogrebnyak // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка.* – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2014. – Вип. 61-62. – С. 40-46.
15. *Popkewitz T. P. Global Education as a Slogan System / T. P. Popkewitz // Curriculum Inquiry.* – 1980. – No 10. – P. 303-316.
16. *Riesenberg P. Citizenship in the Western Tradition / P. Riesenberg.* – Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1992. – 52 p.
17. *Tomkins G. S. The Social Studies in Canada / G. S. Tomkins // A Canadian Social Studies [J. Parsons, G. Milburn, & M. van Manen (Eds.)].* – Edmonton : University of Alberta Press, 1983. – P. 12-30.
18. *Woyach R. B. The Political Perspective: Civic Participation and the Public Good / R. B. Woyach // Social Science Perspectives on Citizenship Education [R. E. Gross & T. L. Dynneson (Eds.)].* – New York : Teachers College Press, 1991. – P. 43-65.
19. *Погребняк В. Методолого-теоретичні засади виховання демократичної громадянськості в Канаді / В. Погребняк // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка.* – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. – Вип. 3 (59). – С. 23-31.

ВЛАДИМИР ПОГРЕБНЯК

ПОИСКИ ПЕДАГОГАМИ КАНАДЫ СУЩНОСТИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ: ОТ ОСВЕДОМЛЕННОСТИ К АКТИВНОМУ УЧАСТИЮ

Осуществлен сравнительный педагогический анализ подходов к гражданскому воспитанию в Канаде. Раскрыты противоречия и дискуссионные аспекты существующих концепций демократической гражданственности, установлены ведущие тенденции развития педагогической теории в этой отрасли воспитания.

Ключевые слова: гражданское воспитание, общественные ценности, концепция демократической гражданственности, элитарный и популистский подходы.

VOLODYMYR POGREBNYAK

CANADIAN PEDAGOGUES' STUDIES OF DEMOCRATIC CITIZENSHIP ESSENCE: FROM AWARENESS TO ACTIVE CONTRIBUTION

In the background of world integration processes, European choice and development of the state system in Ukraine, realization of democratic principles of civil society in the educational practice of general and higher school in the conditions of Ukrainian society renovation and presentation of public activity acquires dipper consideration.

In the outlined context, it is decided to carry out the comparative pedagogical analysis of citizenship education theory in Canada with the purpose of establishment the leading conceptual approaches to its realization as means of democratic state development.

In research, the comparative pedagogical analysis of approaches to citizenship education in Canada is carried out. Contradictions and debatable aspects of present conceptions of democratic citizenship are exposed, progress of the most important pedagogical theory trends in this sphere of education are set.

Present citizenship conceptions vary by degree of citizens' participation in the state activities, and by terms necessary for providing this contribution. The supporters of *elite*

conceptions are penetrated by citizens' possibilities to understand and adequately solve the questions of public life. For that reason, they consider politics as area of professional "experts", abandoning to ordinary citizens only possibility to elect these specialists in a constitutional way. Opponents decline this view of citizenship and insist on wide social partaking in political processes, mentioning that concrete citizens are the best defenders of their own interests, and self-participation provides the deeper understanding of common concerns.

The conducted research allowed drawing conclusion, that preparation of a citizen in the widest understanding is one of the leading tasks of the modern system of public education in Canada. Inconsistencies of approaches to citizenship education and debates on existent conceptions of democratic citizenship are predefined by (1) *internal complication*, (2) *normative character* and (3) *absence of unity in interpretation of terminology*. Present conceptions are differentiated, primarily, by degree of citizen participation in public life, and are grouped in *elite*, *populist* and *transitional varieties*. At the same time, the main tendency of pedagogical researches of essence of democratic citizenship in Canada can be categorised as transition from declaration of simple awareness of citizens about their own rights and duties and partiality for the ideals of democracy to stimulation of the initiative contributing in community and society life.

Keywords: *citizenship education, public values, conception of democratic citizenship, elite and populist approaches.*

Одержано 24.07.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015